

Cezayir’de Bir Türk Halk Şairi Şemsî Mustafa Hoca ve Şiirleri

A Turkish Public Poet in Algeria, Şemsî Mustafa Hodja and His Poems

Muvaffak EFLATUN*

Öz:

Türklerin hâkim olduğu bölgelerden biri de Kuzey Afrika topraklarıdır. Bu hâkimiyet en geniş anlamda Osmanlı döneminde gerçekleşmiştir. 16.yüzyıl-19.yüzyıl arası Garp ocakları (Cezayir, Tunus, Trablusgarb) ve Mısır’da yaşanan Türk hâkimiyeti bu bölgelere Türk kültürü ve edebiyatını da taşımıştır. Özellikle Garp ocaklarından Cezayir’de Türkçe şiir söyleyen birçok şair yetişmiştir. Türk halk şiiri örneklerini veren bu şairler ağırlıklı olarak hece ölçüsüyle şiirler söylemiştir. Levent şairler olarak bilinen bu şairler Osmanlı’nın Akdeniz’deki gaza ruhlu faaliyetlerini şiirleştirmiştir. Makale, Cezayir’in Osmanlı Dönemi hâkimiyeti sırasındaki kültürel ortamının bir parçası olan Türk şiirinin Şemsî Mustafa şahsında bir yansıması üzerinde durmaktadır. Şemsî Mustafa 18. yüzyıl içinde doğmuş ve 19. yüzyılın başlarında vefat etmiş bir şair ve yazardır. Meslek olarak gemi yapımcısı, tersane hocası ve kaptan olan Şemsî Mustafa Hoca’nın “1775 İspanyolların Cezayir Saldırısı Hakkında Risale”“Barud Hakları Hakkında Türkçe Bir Risâle ve Barud Hakları Cedveli” isimlerinde İki risalesi ve Türk halk şiirinin Cezayir coğrafi bölgesinde söylenmiş şiirleri vardır. Çalışma şairin on altı şiirinin transkripsiyonlu metni ve incelenmesini içermektedir. Şiirler,

* Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, TDE Bölümü, Ankara, Türkiye, muvaffak.eflatun@hbv.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-4001-9120>

Bibliothèque Nationale de France, Département des Manuscrits, Supplement Turc 1053 numarada kayıtlı el yazma eserde bulunmaktadır. El yazma eserde Şemsî Mustafa Hoca'ya ait yayıma hazırlanan on altı şiirin dördü bazı farklılıklarla Şükrü Elçin tarafından ilim âlemine sunulan on şiirin içindedir. Diğer on iki şiir ise ilk defa okuyucu ile buluşmaktadır. Böylelikle bu çalışmayla Şemsî Mustafa Hoca'nın şiir sayısı yirmi ikiye ulaşmıştır. 8'li, 11'li, 15'li hece ölçüsü ve koşma ile murabba kafiyeleniş örgüsüyle söylenen şiirler şekilsel olarak Türk halk şiiri geleneğine bağlıdır. Hamasi nitelikteki bu şiirler Akdeniz'deki hâkimiyet mücadelesine şahitlik edecek belge niteliğindedir. Gaza ruhunu hissettiren Şemsî Mustafa'nın şiirleri Cezayir edebî çevresini daha da iyi tanımamıza yardımcı olacaktır.

Anahtar Sözcükler: Cezayir, Türk Dünyası, Türk halk şiiri, Şemsî Mustafa, hece ölçüsü

Abstract

One of the regions dominated by Turks is the territory of North Africa. This domination took place during the Ottoman era in the broadest sense. The 16th-19th century Garp quarries (Algeria, Tunisia, Tripoli) and the Turkish domination of Egypt also carried Turkish culture and literature to these regions. Many poets have grown up singing Turkish poetry, especially in Algiers. These poets, who gave examples of Turkish folk poetry, mainly sang poems with the measure of syllables. These poets, known as Levent poets, poigned the Ottoman's gaza-spirited activities in the Mediterranean. The article focuses on a reflection of Turkish poetry by Şemsî Mustafa, which was part of Algeria's cultural landscape during Ottoman rule. Şemsî Mustafa born in the 18th century and a poet and writer who passed away at the turn of the 19th century. Şemsî Mustafa Hodja, who is a shipbuilder, shipyard instructor and captain by profession, has two small scientific Works, titled " A Treatise on the 1775 Spanish Attack on Algeria", " A Turkish Treatise on the Rights of Barud and a Table of Rights of Barud". The work includes transcribed text and examination of the poet's sixteen poems. The poems are in the manuscript recorded at number 1053 of Bibliothèque Nationale de France, Département des Manuscrits, Supplement Turc. Four of the sixteen poems prepared for the publication of Şemsî Mustafa Hodja in the manuscript are in ten poems presented to the world of science by Şükrü Elçin. Twelve other poems meet the reader for the first time. In this way, the number of poems of Şemsî Mustafa Hodja reached twenty-two. The poems, which are sung with a syllable measure of 8'li, 11'li and 15'li and a murabba rhyming weave with running, are formally linked to the Turkish tradition of folk poetry these Hamasi poems are documents that will witness the struggle for dominance in the Mediterranean. The poems of Shemsî Mustafa, which make the spirit of Gaza feel, will help us to get to know the Algerian literary environment even better.

Keywords: Algerian, Turkish folk poem, Şemsî Mustafa, syllable measure

Giriş

Türklerin Orta Asya'dan çıkıp dünyanın birçok coğrafyasında hâkimiyet kurdukları bir gerçektir. Bu coğrafi bölgelerden biri de Kuzey Afrika'dır. IX. ve X. (IX ve X.) yüzyıllarda Mısır'da Türk asıllı hanedanlar olarak Tolunoğulları (868-905) ve İhşidîler (935-969) görülmektedir. Daha sonra Eyyubî (1171-1250), Memluklar (1250-1517), Osmanlı Dönemi (1517-1867), Osmanlıya bağlı Mısır Hidivliği (1867-1914) zamanında Mısır'da Türk etkisi devam etmiştir. Özellikle Osmanlı Dönemi'nde Türk hâkimiyet alanı Mısır dışında neredeyse tüm Kuzey Afrika'ya (Tunus, Trablusgarb, Cezâyir) yayılmıştır. Kuzey Afrika'da Tunus, Trablusgarb ve Cezayir'de Osmanlı kontrolü 16. yüzyıldan başlayıp 19. yüzyıla kadar sürmüştür. Bu bölgeler eyalet haline getirilip Garb Ocakları olarak anılmıştır (Kavas 2006: 27-54).

Garp Ocakları içinde Türk hâkimiyetine giren ilk bölge Cezayir'dir. 16. yüzyılın ilk yıllarında Cezayir yakınlarında görülmeye başlayan Türk denizciler artan İspanyol tehdidine karşı bölge halkına yardıma bulunmuştur. Kûkû emiri Ahmed İbnü'l-Kâdi ile anlaşılan Türklere yerleşmeleri için Cikel şehri verilmiştir. Cezayir'de 1516'da Oruç Reis'le başlayan Türk etkisi çeşitli mücadeleler sonucunda 1525'te Barbaros Hayrettin döneminde kesin bir hâkimiyete dönüşmüştür (Kavas 2006: 42).

Başlangıcı Baba Oruç ve Hızır Hayrettin Paşa'ya dayanan Cezayir'deki Türk hâkimiyeti dört evreye ayrılmaktadır:

1. Beylerbeylik Dönemi (1518-1587),
2. Üç Yıllık Paşalar Dönemi (1587-1659),
3. Ağalar Dönemi (1659-1671),
4. Dayılar Dönemi (1671-1830) (Gaid 1996).

Cezayir'de Türk hakimiyetinin devamını sağlayan en önemli askeri güç yeniçeri-lerdi. Dönemine göre 2000 ilâ 20.000 arasında değişen sayılarda bulunan yeniçeriler insan kaynağını genelde Batı Anadolu'dan sağlamaktaydı. Bu yönüyle merkezdeki Yeniçerilerden farklıydı. Garp ocaklarında ortalama olarak devamlı surette Cezayir'de 10.000, Tunus'ta 4.000, Trablus'ta 2500 Anadolu Türk'ü yeniçeri olarak bulunmuştur. Cezayir'deki yeniçerilerin yedi kışlası vardı. Yeniçerilerin yanında Türk süvari birlikleri ve yerlilerden oluşmuş "Mahazin" isimli süvariler Cezayir'in savunmasını sağlamaktaydı (Koloğlu 1986a: 36; Kuzucu 2015: 172; Tütüncü 2013: 17). Ayrıca eyalet gelirlerinin çoğunu Osmanlı devletinin çizmiş olduğu sınırlılıklar içinde korsanlıktan (ticaret gemileri ve Güney Avrupa kıyılarının yağmalanması) ve gemi ticaretinden elde eden Cezayir eyaleti, Garp ocakları içinde en büyük donanmaya sahipti (Gürkan 2020; Kuzucu 2015: 170-171). Osmanlı Dönemi'nde Cezayir; Türk, Arap, Berberi, Endülüslü müslüman ile sayıları on binleri bulan Hristiyan esirlerden oluşan bir toplumsal yapıya sahipti. Bu yapının en üstünde Anadolu'dan buraya asker olarak gelen Türkler bulunmaktaydı. Türklerin ardından yerli hanımlarla Türklerin evliliğinden doğan kuloğlu denilen sosyal tabaka önem arz etmekteydi (Kavas 2006: 43).

İdareci, yeniçeri, levent, devlet memuru, sûfi ve tüccar veya bunların eşleri olarak Cezayir'e gelen Türkler, kendi aralarında Türkçe konuşmakta, resmi yazışmalarda Türkçe kullanmakta ve zamanla bölgede hâkim dil olan Arapçaya Türkçe kelimeler vermekteydi (Güney 2018:4-5).

Cezayir'e gelen Türkler, aynı zamanda buldukları yere Türk edebiyatını taşımışlardı. Yeniçeri ve denizcilerden oluşan şairler ortaya çıkmış, bunlar ağırlıklı olarak gaza ruhunu yansıtan şiirler yazmışlardı. Yeniçeri ve denizcilerin yanında devlet görevlileri ve sûfilerin de içinde bulunduğu gruplarda Türk edebiyatı icra imkânı bulmuştu. Özellikle Mağrib'e taşınan kahvehâne kültürü Türk şiirinin söylendiği önemli mekânlar arasındaydı (Koloğlu 1986b). Şükrü Elçin'in Akdeniz'de ve Cezayir'de Türk Halk Şairleri isimli çalışması, Garp ocaklı şairleri ve şiirlerini tanıtmaktadır. Çalışma, Jean Deny'in Cezayir Milli Kütüphanesi ve kendisinin Oxford kütüphanesindeki konuya yönelik şiir tespitlerine dayanmaktadır (Elçin 1988). Garp ocaklı şairlerle ilgili bu önemli eserden sonra yine Mehmet Akif Erdoğan "Beş Cezayir Türk Şiiri" başlıklı makalesinde, Mustafa isimli Cezâyirli bir şaire ait beş şiiri yayımlamıştır. Bu şiirler Tıbru'l-Mesbûk fi Cihâd-ı Gâziyân-ı Cezâir ve'l-Mülûk isimli el yazma tarih eserinin içinde bulunmaktadır. Eser, yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır (Erdoğan 2007; Rengibeyaz 2012). Türk şiirinin Kuzey Afrika tecrübesi ve bu bölgede söylenen manzum metinlerin tespitine yönelik çalışmalar devam etmektedir. Bu çerçevede Bibliotheque Nationale de France, Departement des Manuscripts, Supplement Turc 1053'te kayıtlı Târih-i Cezâyirli Gâzi Hasan Paşa isimli el yazma eserin 1b-194a varaklarında Târih-i Cezâyirli Gâzi Hasan Paşa'nın hayatı, 194b-197a varaklarında Kanuni Sultan Süleyman'ın Gazi Balı Bey'e gönderdiği Emr-i Şerif ve 197b-200b varakları arasında ise Şemsî-i Cezâyir isimli Garp ocaklı şaire ait Türkçe şiirler kayıtlıdır. El yazma eserde bulunan Cezâyirli Türk halk şairine ait şiirlerin yayımlanması, Osmanlı Dönemi Anadolu-Garp ocakları kültürel etkileşiminin ortaya konulması hususuna katkı sağlayacağı bir gerçektir. Bu gerçeklikten hareketle el yazma eserdeki şiirler, bu makale çerçevesinde transkribe edilerek yayıma hazırlanmıştır. Bu şiirlerin yayımı, Cezayir'de Türk edebî ortamını daha iyi tanımamız açısından önemlidir. Şemsî'nin hayatı, eserleri, şiirlerinin incelenmesi (şekil ve muhteva), sonuç, şiirlerin metni ve kaynakça gibi bölümlerden oluşan bu makaleyle araştırma konumuz ortaya konulacaktır.

I. Şemsî Mustafa Hayatı ve Eserleri

18. yüzyılda Cezayir'de yaşamış bir yazar ve şair olan Şemsî Mustafa Hoca'dan ilk bahseden isim Şükrü Elçin'dir. Şükrü Elçin Şemsî Mustafa'ya ait on şiiri yayımlarken hayatı, şiirleri ve eseri üzerinde durmuştur (Elçin 1988; Elçin 1997).

Şükrü Elçin, yayımladığı şiirlerden ve yaptığı araştırmalardan hareketle Şemsî Mustafa Hoca'nın 1774-1789 yılları arasında padişah I. Abdulhamid döneminde, İspanyolların Garp ocaklarına saldırılarının bizzat şahidi olduğu tespitini yapmaktadır. Şemsî Mustafa, bu gördüklerini şiire dökmüş, aynı zamanda Dayı Mehmed bin Osman Paşa (1766-1791) zamanında H.1189/M.1775 tarihli Cezayir'e yapılmış İspanyol saldırısını anlatan "Târih-i Cezâyir" isimli bir rapor kaleme almıştır. Elçin, tüm bu verilerden hareketle Şemsî Mustafa Hoca'nın muhtemelen III.Ahmed (1703-1730) veya I. Mahmud (1730-1754)'un saltanat yıllarında doğduğunu ve I. Abdülhamid (1774-1789)'in saltanat yıllarında da hayatta olduğunu dile getirmektedir. Ayrıca Elçin, onun Cezayir'de dinî veya idari bir vazife gördüğü kanaatini ortaya koymaktadır (Elçin 1997:139-140; Uzunçarşılı 2011).

Şemsî Mustafa’ya ait bu bilgiler, Şükrü Elçin’in on iki sayfalık bir rapor olarak nitelendirdiği “Târîh-i Cezâyir” isimli eserin aslında “1775 İspanyolların Cezayir Saldırısı Hakkında Risale” başlıklı kırk iki sayfalık bir metin olduğu Ahmed Gedik tarafından tespit edilip genişletilerek yayımlanmıştır. Ahmed Gedik, yayımladığı makalede, Şemsî Mustafa Hoca’nın Cezâyir tersanesi reisi olduğunu ifade eder. Yazar, yaptığı araştırmada Osmanlı donanmasının Çeşme’de Ruslara karşı ağır bir yenilgiye uğraması üzerine Fransa’dan gemi inşaatı tekniklerini öğretmek için getirilen Baron De Tott’un kurduğu “hendese oda”sının hocalarından biri olarak Molla Mustafa Şemsî’nin görevlendirildiği bilgisine ulaşmıştır (Gedik 2014: 25).

1797 yılında Küçük Hüseyin Paşa’nın tersane mühendishanesine dair III. Selim’e sunduğu lâyhada Şemsî Mustafa, tersanede gemi yapım hocası ve kaptan olarak tanıtılır (Uzunçarşılı 1988: 528-537).

Yine Gedik, Şemsî Mustafa’nın 1813’te sağ olduğu düşüncesindedir. Ayrıca Şemsî Mustafa’nın “Barud Hakları Hakkında Türkçe Bir Risâle ve Barud Hakları Cedveli” isimli bir başka risalesi daha olduğu Gedik tarafından tespit edilmiştir (Gedik 2014: 25-26).

Yukarıda verilen bilgilere göre Şemsî Mustafa, şair ve yazar biridir. Gemi yapım ustası, tersane hocası ve kaptan gibi birçok özelliğe de sahip olması onun devrin şartlarında nitelikli bir şahsiyet olduğunu göstermektedir.

II. Şemsî Mustafa’nın Şiirlerinin İncelenmesi

Şemsî Mustafa’nın incelemeye tabi tutulacak toplam on altı şiirinin dördü daha önce Şükrü Elçin tarafından yayımlanmıştır. Şükrü Elçin, şairin bu dört şiiriyle beraber toplamda on şiirini ilim âlemine sunmuştur (Elçin 1988: 182-192). Tarafımızdan yayımlanacak yeni şiirlerle Şemsî Mustafa’nın tespit edilen şiir sayısı yirmi ikiye çıkmış olacaktır.

A. Şekil İncelemesi

1. Nazım Birimi

Şemsî Mustafa’nın tüm şiirlerinde nazım birimi olarak dördlük kullanılmıştır. 7 numaralı şiir dört dördlükten diğerleri ise; beş dördlükten oluşmaktadır.

2. Nazım Şekli

Halk şiirinde bir şiirin şekli, kafiye örgüsü ve hacimde (mısra, beyit veya dördlük sayısının azlığı veya çokluğu) aranması gerektiğini ifade eden Öcal Oğuz, hece sayısına göre şekil belirlemenin doğru olmadığını kanaatini belirtir (Oğuz 2001: 11-20).

Bu çerçeveden bakıldığında Şemsî’nin şiirleri, murabba divan (1, 2, 3, 7, 9, 10, 11, 12,13, 14, 15 ve 16 numaralı) ve koşma (4, 5, 6 ve 8 numaralı) nazım şeklinde söylenmiştir.

Murabba divan, aruz ölçüsünün fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılan halk şiiri nazım şekillerindedir. Ahmet Talat Onay, bu nazım şeklinin 4+4+4+3=15 hece iken sonradan aruzlaştığını dile getirir (Onay 1996: 186).

Yunus Zeyrek, Divan ile ilgili yaptığı çalışmada “En çok kullanılanı ise; murabba, yani dörtlüklerden meydana gelen şeklidir. Bunlar için her ne kadar aruzun üç fâilâtün bir fâilün kalıbı zikrediliyorsa da incelediğimiz birçok divanda, divan şiirinde geçen aruzun zihaf ve imale kusurlarını da göz önüne aldığımızda ölçünün layıkıyla kullanılmış olanına tesadüf edemedik. O halde bu şiirlerin veznini aruzdan ziyade hecenin 15’li kalıbı saymak daha yerinde olur.” cümleleriyle bu nazım şeklinin ağırlıklı olarak hece ile yazıldığını vurgulamaktadır (Zeyrek 1997: 249-250). Hatta divan, Azerbaycan kaynaklarında 15’li hece ölçüsüyle nitelendirilmektedir (Zeyrek 1997: 250).

Şemsî Mustafa’nın şiirleri ile ilgili değerlendirme yapan Şükrü Elçin, onları murabba divan olarak tanımlamış fakat ölçü konusunu girmemiştir (Elçin 1997: 139) Yayınlanacak ortak şiirleri de bu bağlamda düşünmeliyiz (hangi ortak şiirleri? Numaraları verilmeli.).

Tüm bu görüşler ışığında Şemsî Mustafa’nın kafiye örgüsü aaxa bbba ccca.... murabba divan şeklinde kafiyelenmiş şiirleri (1, 2, 3, 7, 9, 10, 11, 12,13, 14, 15, 16 numaralılar) değerlendirildiğinde, imale ve zihaf lar göz önünde bulundurulsa da bu şiirler aruz ölçüsüyle okunamamıştır. Haliyle şiirlerin 15’li hece ölçüsü ile kaleme alındığı düşüncesi ağır basmaktadır.

Şemsî Mustafa’nın 8’li ve 11’li hece ölçüsüyle dörtlükler halinde yazdığı diğer şiirler (4, 5, 6, 8 numaralılar) ise koşma kafiye örgüsü olarak abab cccb çççb... şeklindedir.

3. Ölçü

Şemsî Mustafa’nın tespit ettiğimiz 16 şiirinin tamamı hece ölçüsü ile yazılmıştır . Bunlardan “1, 2, 3, 7, 9, 10, 11, 12,13, 14, 15, 16 numaralı şiirler 15’li”, “4, 8 numaralı şiirler 8’li” ve “5, 6 numaralı şiirler ise 11’li” hece ölçüsüyle yazılmıştır.

4. Kafiye-Redif (tabloyu açıklamanın altına almak daha iyi olur sanki)

Şemsî’ye ait şiirlerin ikisi hariç hepsi rediflidir. Altı şiirde ek halinde redif, beş şiirde kelime halinde redif, iki şiirde ek ve kelime halinde redif, bir şiirde de kelime grubu halinde redif kullanılmıştır. Uzun seslileri iki ses sayarsak sekiz şiir tam kafiye, yedi şiir zengin kafiye ve bir şiir de yarım kafiye. Kafiye ve redifin âhenge yapmış oluğu katkı yönünden ele aldığımızda şiirlerin müzikalite değerinin yüksek olduğu göze çarpar. Aşağıdaki tabloda şiirlerin redif ve kafiye biçimleri ayrıntılı olarak gösterilmiştir:

Tablo 1. Şiirlerin kafiye ve redif özellikleri

Şiir No	Ana Kafiye	Redif	Şiir No	Ana Kafiye	Redif
1	-ân	---	9	-et	bizedür
2	-âne	-sin	10	-ân	-imuz
3	-ân	-a Cezâyirli	11	-et	-i Cezâyirin
4	-â	dillerde söylensin	12	-âr	---
5	-â	-dur	13	-et	sendedür
6	-r	-dur	14	-et	yeter
7	-âne	-ler	15	-et	sendedür
8	-â	-dur	16	-âd	sendedür

B. Muhteva

Şemsî Mustafa’nın şiirlerinin tümü hamasi niteliktedir. 18. yüzyılda Cezayir ve Akdeniz’de Cezayir leventleri ile İspanyollar başta olmak üzere Avrupa devletleri arasında geçen mücadele, şair tarafından şiirlerinde dile getirilmiştir. Şair, “şehid, cennet, gâzâ, yevmü’l-gazâ, dâru’l-cihâd, mücâhid, mansûr, muzaffer, ceng, cidâl, adâ, düşman, kâfir, din yolu, din-i İslâm, hasbetenillâh, fi-sebillâh, avn-i Hak, nusret-i Hak” gibi kelime ve tamlamaları kullanarak bölgede yaşanmış olan gazâ ruhunu, içten duygularla mısralara dökmüştür. Şiirlerdeki “donanma, armada, lombardo” gibi denizcilik terimleri, Cezayir’e yönelik denizden yapılan saldırıları tüm canlılığıyla anlatan mısralarda geçmektedir. Hz. Muhammed Mustafâ’ya samimi bağlılığını şiirlerinde vurgulayan Şemsî hem mümin hem mücâhid bir kimliğe sahiptir. Cezayir leventlerinin 18. yüzyılda merkeze yani İstanbul’a bağlılıkları azalmış olsa da şairin şiirlerinde Sultan I. Abdülhamid’e sevgi ve saygısını bildirmesi, gönül bağlılığının bir göstergesidir. Şiirlerde İslam kültür dünyasının edebî metinlerinde kahramanlık timsali Aliyyü’l-Murtaza, Anter ve Rüstem gibi şahsiyetlerin isimleriyle Cezayir leventlerinin şecaatinin tasviri yapılırken karşılaşılmaktadır. “İspanyol” ismi, şiirlerin göstermiş olduğu en büyük düşman olarak göze çarpmaktadır.

Şiirlerde geçen tarih ve isimlerden hareketle şiirlere yansımış olayların I. Abdülhamid (1774-1789)’in saltanat yıllarında ve Cezâyir dayısı Mehmed bin Osman (1766-1791) zamanında gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Mehmed Dayı, Cezâyir’in çöküş yolunda oluğu dönemde onun tekrar canlanması sağlayan büyük bir isimdir. Devri büyük başarılarla anılmaktadır (Gaid 1996: 117). Şair ona yönelik sevgisini şu mısralarla belirtir:

Şemsiyâ biñler yaşasın ol Ğāzī Meħemmed Paşa
Kabri nūr ile pür olsun tođuran kim aneler (Ş.7/4)

Dayı Mehmed Paşa döneminde Cezayir, birçok büyük saldırıya maruz kalmış ve bunların hepsi büyük bir başarıyla püskürtülmüştür. 1775, 1783, 1784 yıllarındaki (gibi ?) İspanyol saldırıları, Dayı Mehmed Paşa'nın üstün gayretleriyle etkisiz hale getirilmiştir. Bu saldırılardan H. 1197 (M.1783) saldırısı Şemsi'nin şiirinde şöyle yer bulur:

Ol 'adüvv-i mağrūr iken her işi oldu ħarāb
Biñ yüz tođsan yedisinde oldu du'ā müstecāb
Yā İlähī her ħālimüz luţf ile kılduñ şavāb
'Atā kıldım Cezāyire 'ālem içre 'ulüvv-i şān (Ş.1/4)

İspanyol Kralı III. Charles'in emriyle Amiral Don Antonion Barcelo sorumluluğunda bir donanma, 1 Ağustos 1783 günü Cezayir limanı önüne geldi. 19 gün süren şiddetli çarpışmalara rağmen Don Antonion, bir Cezayir gemisine bile isabet ettiremedi. Yalnızca limana yakın bazı evler zarar gördü. Bab-Azoun ve Kasabah bölgelerinden yapılan top atışları Don Antonion komutasındaki donanmanın limana yaklaşmasını engelledi. İspanyol donanması mağlubiyeti kabul edip geri çekildi (Gaid 1996: 118). Anlatılan bu olayların tam da içinde olan Şemsi Mustafa, bir kahramanlık edâsıyla kazanılan zaferin haklı gururunu mısralarında işlemiştir.

Şemsi Mustafa'nın şiirleri, özetle gazâ ruhunun canlı bir şekilde 16.yüzyıldan 19. yüzyılın ilk çeyreğine kadar yaşandığı bir bölgenin şahidi olarak büyük bir değeri hazirdir. Ayrıca bu şiirler, Osmanlı kültürel coğrafyasının ne derece zengin bir yapı arz ettiğinin güzel bir göstergesidir.

SONUÇ

Şemsi Mustafa, 18. yüzyılın içinde doğup 19.yüzyılın başlarında vefat etmiş bir yazar ve bir Türk halk şairidir. Donanmada gemi yapım ustası, hocası ve kaptanıdır. Bir tarihçi ve mühendis kimliği vardır. O, yayımlananlarla birlikte toplam yirmi ikiye ulaşan şiirlerinde hece ölçüsünün 8'li, 11'li ve 15'li kalıplarını kullanmıştır. Kafiye örgüsü göz önüne alındığında bu makalede yayımlanan toplam on altı şiirin murabba divan ve koşma şekilleriyle yazıldığı dikkati çekmektedir. Hamasi nitelikli bu şiirler, Garp Ocaklarının Cezayir bölgesinde İspanyollarla Türk leventleri arasında vuku bulan mücadelenin bir yansımasıdır. Şiirler 18.yüzyılda Akdeniz'de yaşanan çatışmaların psikolojisini içten ve sade bir dille ifade etmektedir. Bu şiirlerin ayrıca bir zamanlar Cezayir sahillerinde söylenen Türkçe şiirlerin nostalgisini günümüze, günümüz Türkiye'sine taşıyor olması da kayda değer bir durumdur.

III. METİN: CEZAYIRLI ŞEMSÎ'NİN ŞİİRLERİ ¹

1. ŞİİR

[15'li hece ölçüsü]

Şemsî-i Cezâyir ²

Yâ İlahî luţfuñ ile düşdi a'dāya fiġān
Eyledi ħamd [u] ş enālar heft-eflāk [u] ins [u] cān
Tekebbüren geld'ol a'dā hedm için Cezâyire
'Aksine döndi küffāra ol vaġitde bu zamān

Bi-ħamdi'llāh nuşretüñle olmadı İslām zebūn
Kaldı mihnetle belāda diñ a'dālar ser-nigūn
Zarb-ı top ħumparadan cān [u] cigerden dökdi ħūn
Lā-yü'add kıldı şükrler luţf-ı Ĥaġġa pīr [ü] civān

Çekdi kāfir Lonbar diler kim Cezâyir üstine
Hedm idüben çār-küşesin ħarāb itmek ħaşdına
Döndi evġāt 'avn-ı Ĥaġġa ol la'ine 'aksine
Virdi nuşret kim İslāma Ĥayy-ı Ĥayyūm-ı Müste'ān

Ol 'adüvv-i maġrūr iken her işi oldı ħarāb
Biñ yüz toġsan yedisinde oldı du'ā müstecāb
Yâ İlahî her ħālīmüz luţf ile kılduñ şavāb
'Aġā kıldın Cezâyire 'ālem içre 'ulüvv-i şān

Şemsiyā ħamd u ş enālar virdi nuşret Girdigār
Ĥaġġ İlahî sen 'adūmuz eyledigüm şerimsār
Bu Cezâyir ħullarına düşdi ekş er iftiġār
Ĥaşre dek dilde söylensin bu ġazāmuz her zamān

¹ Çalışmamızın bu kısmında daha önce Şükrü Elçin tarafından yayımlanmış olan ortak dört şiirdeki (9,11,12 ve 14 numaralı şiirler) farklılıklar dipnotlarda gösterilmiştir.

² 198a

2. ŞİİR

[15 li Hece ölçüsü]

Şemsi-i Cezāyir³

Nūr ile kıldı müzeyyen Hâk Cezāyir hānesin
Her yaña ol Hâk İllāhî şaçdı nūr-efşānesin
Top-ı heybetle donanmış çevresi burcudur anuñ
Hem alurduķ hem virürdük humpara top dānesin

Rū-be-rū a'dā-yı dīne virmezüz ašlā emān
Kurbān itdük gice gündüz Allāh için başı cān
Top humpara içinde [hem] serimizde boz duman
Zelil itdük heft kıralı tapduğı put-hānesin

Dīn yolında ser virürüz Hâk Ğanīyu'llāh için
Atılr top humparalar hasbetenli'llāh için
Şehid olup kan dökeriz fī-sebīli'llāh için
Raḥmet-i Hâk'la nüş itdük ol ecel peymānesin

Kaşd ider idi kıral gice [vü] gündüz eyler āh
Çāre bulmaz hiçbirisi cümlesi giymiş siyāh
Şu'le virdi bu ğazāda her yaña nūr-ı İllāh
Şehidler gördi ol dem hūriler cevelānesin

Şemsiyā 'avn-ı İllāhī ser-'adūlar kan döker
Burc-ı bārū re's-i 'imār kāfirin kaddin bükür
Her biri bir cānibe femm açup demler çeker
Hıfz ide ol Hâk haṭādan Bālī'nün top-hānesin

3. ŞİİR

[15'li hece ölçüsü]

Şemsî-i Cezâyir⁴

Mazhar oldu nuşret-i Raḥmān'a Cezâyirliler
Tevekkül oldu her dem⁵ Sübhān'a Cezâyirliler
Süre-i Fetih'le küşād itdiler sancakları
Nuşret-i Ḥaḳ'la girdi meydāna Cezâyirliler

On iki gündüz gice a'dāya saçdık nārımız
'Avn idüp nuşreti ekş er virdi ol Ḥaḳ yārimiz
Yandırıp bağrın 'adūnuñ āteşi şerāremiz
Eyledi ḥamd ş enālar Yezdān'a Cezâyirliler

Niçesin bahre garḳ itdük ol la'īn a'dāları
Nūḥ tūfānına müşebbeḥ eyledik deryāları
Top ḥumpara şadāsı iñ(i)ledür şahrāları
Böyle bir nām eyledi cihāna Cezâyirliler

Gün tütüldü semavāta 'urūc itdikde dūhān
Şaşırdı tedbīrini ol 'adū-yı bed-gümān
Ḥaḳ 'ömrin kılsun ziyāde pādişāhum çok zamān
Yer yerin hep geldiler düşmāna Cezâyirliler

Şemsiyā di lillāh vaşf olmaz 'ālem içre bu gazā
Bi-ḥamdi'llāh çok şükürler virdi nuşret ol Ḥudā
Rūz-ı maḥşerde şefī'dür ḥaḳ resül Muştafā
Ṭāy'ındur rūz [u] şeb fermāna Cezâyirliler

4 198a

5 dem: metindedāyim (?)

4. ŞİİR

[8'li Hece ölçüsü]

Şemsi-i Cezāyir⁶

Ey Cezāyir eyledigin
Ġazā dillerde söylensin
İspanyol'ı döyledigin
Cefā dillerde söylensin

Ķuruldı cengimiz zorlu
Ġāzilerin yüzi nūrlu
Ol Yezīd'e olan dürlü
Belā dillerde söylensin

Cezāyire kaçd-ı kāfir
Geldi donanması vāfir
La'īnūñ gördüğü zāhir
Cezā dillerde söylensin

Ceng eyledik biz miş l-i sem
Düşdi kāfire türlü ğam
Nūḥ tūfānı oldu ol dem
Deryā dillerde söylesin

Şemsiyā ḥāzır erenler
Düşmāna gögüs gerenler
Fī-sebī' llāh⁷ ser virenler
Bu ad dillerde söylensin

6 198a

7 Müellif tarafından "Fī-sebīli' llāh" kelimesi vezin gereği "Fī-sebī' llāh" şeklinde yazılmıştır.

5. ŞİİR

[11'li hece ölçüsü]

Şemsî-i Cezâyir⁸

Cezâyir uğrına cümle ğâzîler
Didiler fî-li'llâh cānlar fedâdur
Bozulmaz serdeki olan yazılar
Yârimiz bize ulu Hüdâ'dur

Bism-i Allâh deyüp sancağ açıldı
Deryâlar yüzine kanlar dökildi
Görüp İspanyol'ın beli büküldi
Dîn a'dāya düşen girye fezâdur

Ceng cidâlimizin şadâsı irdi
Seb'a semavâtda melekler gördi
Ol Ğanî Hâk luţuf ihsânın virdi
Bu da Cezâyire ulu ğazâdur

Kulağın tutanlar şâfî öz ile
Söylesem tükenmez vaşfın söz ile
Böyle bir ceng görmiş yokdur göz ile
Hünkârımdan murâdımız du'âdur

Hâk ulu Mevlâ'dur yârimuz bizüm
Şaçıldı küffâra nârimuz bizüm
Hâk resûlî Şemsî cârımız bizüm
Yerimiz maşşerde tahte'l-livâdur

6. ŞİİR

[11'li hece ölçüsü]

Şemsi-i Cezāyir⁹

Küffār saña çekdi ol donanmasın
Hağ rızāsı toplar urdın Cezāyir
Kat kat idüp kāfir dizdi armasın
Gөгüs tutub[an] devirdin Cezāyir

Ol gāzī burelardan atılan toplar
Ser çeküp duḥānı semā'ı kaplar
Bonbalar küffārın üstinde çatlar
Hağ'dan murād yine irdin Cezāyir

Gāzī lonbardalar karşı tırdılar
Yezid'in armasın gemin kırdılar
Küffār leşin deryālara serdiler
Çoğın mecrüh idüp kırdın Cezāyir

Tekebbür eyleyüp küffār yanaşdı
Āteşi görince tedbiri şaşdı
Bonba top darbindan deryālar çoşdı
Kimin alup kimin virdin Cezāyir

Şemsiyā olmadı dünyāda bu ceng
Deryāyı küffāra eyledük biz teng
Top humparalarla atılan ol seng
Küffāra armağan virdin Cezāyir

7. ŞİİR

[15’li hece ölçüsü]

Şemsî-i Cezâyir ¹⁰

Nuşreti Hâk’la ceng eyler her taraf top-hâneler
Baş[i] açık yalın ayak çalışur dīvâneler
Kendi özin Hâk’a teslim eyledi mü’min olan
Ser- ‘adüya sine gerdi yüzleri nūrâneler

Eyledük ceng [ü] cidâller sebîlu’llâh rüz [u] şeb
Reh-berimüz ol ‘Alî’dür ‘avn-i Hâk luğf-ı Çalap
Fedâ kıldı cân u başı bu gâzâda cümle hep
Döküldükde her taraf[a] ‘aşk-ıla kūs-hâneler

Nuşreti imdâdımız dâymâ oldu Bârî Hudâ
Ser-nigün oldu hamdu’llâh luğf-ı Hâk gâlib a’ dâ
Gâzîler Allâh için kıldılar cânlar[i] fedâ
Cennet-i hūrân altında toludur peymâneler

Biz Cezâyir kullarıyuz bakmayuz cân [u] başa
Karşu turduk ol ‘adünuñ atılan topla taşâ
Şemsiyâ biñler yaşasın ol Gâzî Mehemmed Paşa
Kabri nūr ile pür olsun toğuran kim aneler

10 198b

8. ŐİR

[8'li hece ölçüsü]

Şemsi-i Cezāyir ¹¹

Sebīlu'llāh a'dālara
İŐimüz her dem ğazādur
Baħr [u] berr ol la'īnlere
Kārimuz dürlü cezādur

Döner meydānda baŐımız
Aataruz topla taŐımız
İspanyol'a her iŐimüz
Niçe biñ dürlü cezādur

Bonbasına karşu tırdıķ
Haķ deyüp üstine vardıķ
Ba'zısın āteŐe urduķ
Güyā bir yevmü'l-ğazādur

Kāfirin armasın sürdüķ
Niçesin batdıĝın gördüķ
Cenginüñ haķķını virdüķ
Kāfire yüz biñ belādur

Ceng eyledük sebīlu'llāh
Yardımcımız Ğanīyu'llāh
Őemsiyā hasbetenli'llāh
Hem 'Aliyyü'l-Mürteżā'dur

11 198b

9. ŞİİR ¹²

[15'li hece ölçüsü]

Şemsî-i Cezâyir¹³

Biz Cezâyir kullarıyuz her sa'âdet bizdedür
Ol Hudānuñ rahmeti luṭf-ı hidāyet bizdedür
Baş egüp pîrler öninde bilürüz erkānımız¹⁴
Dāimā dîn-i Muḥammed şer' 'adālet bizdedür

Ser-a'dā-yı dînle kesilmez rüz şeb şavaşımız ¹⁵
Her seherde şālihînle qurılır dīvānımız
Destimiz dergāh-ı Haḫ'da¹⁶ kesilmez¹⁷ niyāzımız
Erenler bi-ḫamdi'llāh ekş er¹⁸ ḫimāyet bizdedür

Çağırırız her gāzāda eyle imdād yā Hudā¹⁹
Bî-dîn-i a'dā la'īne²⁰ eylerüz yüz biñ ceza
Ḥasbetenli'llāh için kārımız dāim-i gāzā ²¹
Eksük olmaz evliyāmuz kim kerāmet bizdedür

Heft-ser-i ejder miş āli²² dem çeker leyl ü nehār
Zeyn olur burç [u] bārūsı çün şitā evvel bahār
Ḳānde ismi zıkr olursa baña a'dā zārı zār
Lā-yü'add ḫamd u senā böyle velāyet bizdedür

Serimiz cümle fedādur fî-seb'li'llāh için
Ḥaşr olunca kārımız ceng ḫasbetenli'llāh²³ için
Çekeriz sancağ resül-ı Haḫ²⁴ Ḥabîbu'llāh için
Şemsiyā bā'is -i rahmet dürlü 'alāmet bizdedür

12 Şükrü Elçin 177.şiir s.191

13 198b

14 Baş egüp pîrler öninde bilürüz erkānımız: Ol la'Öin küffār ile kesilmez şavaşımız ŞE

15 Ser-a'dā-yı dînle kesilmez rüz şeb şavaşımız: Baş egüp pîrler önünde bilürüz erkānımız ŞE

16 Haḫ'da: Hakk'a ŞE

17 kesilmez: kat' olmaz ŞE

18 ekşer: lutf u ŞE

19 eyle imdād yā Hudā: yā az'izi'l-Kibriyā ŞE

20 a'dā la'īne: a'dālara ŞE

21 199a

22 mişāli: mişāl ŞE

23 ḫasbetenli'llāh: - ŞE

24 sancağ resül-ı Haḫ: sancag-ı İslām Hak ŞE

10. ŞİİR

[15'li hece ölçüsü]

Şemsi-i Cezāyir²⁵

Hikmet-i taqdīr-i ezel Ğanī-i Sübhān'ımız
Eylemiş dāru'l-cihādī ilimüz mekānımız
Bī-dīn a'dā ile hūmpara top [hep] ceng eyledük
Kerbelā meydānı oldu şubh [u] şām meydānımız

Her temennāmuz Hudā'dan vire cennet bāğını
Nuşretile ekş er itdi çün yüzümüz ağını
Ol resūl-i Kibriyā'nın açuban sancağını
Hağ yolında fedā kılduk cümle baş [u] cānımız

Top hūmpara işimiz her yanımız nār ile
Himmeti şāh-ı mübīn kalbimiz iftiḥār ile
Eyledük Ḥasbetenli'llāh şavaşı küffār ile
Eyledi gökde melekler ser-tā-pā seyrānımız

Kāfire kılmak ğazāyı farz-ı fermān-ı Hudā
Anuñçün dī n yolında kılmışuzdur ser fedā
Çeşm-i felek görmemişdür bu miş üllü bir ğazā
Ṭūl-i 'ömr ile şād olsun 'Abdü'l-ḥamid Ḥān'ımız

On iki imām cehār-yār-ı vefānuñ 'aşkına
Merve ḥaqqı Ka'be-i ehl-i Şafā'nuñ 'aşkına
Eyledük ceng [ü] cidāller Muştafā'nuñ 'aşkına
Şemsiyā Allāh-çün aḳar ceng içinde ḳanımız

11. ŞİİR ²⁶

[15'li hece ölçüsü]

Şemsî-i Cezâyir²⁷

'Arşdan a'lâdur cihânuñ²⁸ rıf'atı Cezâyir'in
Kimseler bilmez niçedür hiç²⁹ 'izzeti Cezâyir'in
'Âlem içre söylenür ol³⁰ her yerde 'âlî-mağâm
Evliyâlar meskenidür hürmeti Cezâyir'in

Nazargâh-ı Hâk İlâhî haşr olunca bu fenâ
Dîn-i Muḥammed 'aşkına kim küffâra eyler ğazâ
Anlara sâyebân³¹ olur rûz-ı maḥşerde livâ
Cümlesinden³² ekş er³³ olur raḥmeti Cezâyir'in

Qurılır şubḥ u mesâ evvel dîvân-ı evliyâ
Rûz şeb tesbîḥ ider anlara heft-âsumân³⁴
Destġiri olur dâyim³⁵ 'izz-i Hâk Celle [vü] 'Alâ³⁶
Dîn-i İslâm için ekş er ġayreti Cezâyir'in

Takdîr-i 'ilm-i ezelde Ḥudâ virmişdür kemâl ³⁷
Üstüne raḥmet şaçar dâyimâ Hâk-ı Zü'l-Celâl
Mücâhidin meskenidür³⁸ eylemiş ferḥunde-fâl ³⁹
Luḫf-ı Hâk'la mezîd olur raḥmeti Cezâyir'in

Hâk resûlüñ zevyesidür nûr iner kim dâimâ⁴⁰
Kimseye ifşâ degüldür sırrı her dâim ḫafâ
Her yanuß itmiş ihâta evliyâlar Şemsiyâ
Ola Hâk'uß emânında devleti Cezâyir'in

26 Şükrü Elçin 173.Şiir s.187

27 199a

28 'Arşdan a'lâdur cihânuñ: Cümleden 'a'lâdur cihanda ŞE

29 hiç: - ŞE

30 ol: kim ŞE

31 sâyebân: sayvân ŞE

32 Cümlesinden: Cümleden ŞE

33 ekşer: bisyâr ŞE

34 âsumân: semâ ŞE

35 olur dâyim: olur hâsılı ŞE

36 'izz-i Hâk Celle [vü] 'Alâ: 'izz-i Hudâ ŞE

37 Takdîr-i 'ilm-i ezelde Ḥudâ virmişdür kemâl: Kasd iden aña a'dâlar cümle oldu pâyimâl ŞE

38 Mücâhidin meskenidir: Hak aña virmiş kemâl ŞE

39 199b

40 kim dâimâ : her dem aña ŞE

12. ŞİİR ⁴¹

[15'li hece ölçüsü]

Şemsi-i Cezâyir⁴²

Bi-ḥamdi'llāh 'aṭā kıldı nuşreti Perverdigār
Tîḡ-ı şiddetle bozuldı ol 'adū-yı ḥākisār
Ol la'in maḡrūr oldı⁴³ geldi Cezâyir üstine
Münhezim-i maḡhūr olup aḡladı kim zār [u] zār

Ḳat Ḳat itdi donanmasın⁴⁴ heft-ser-i ejder-miş āl
Başlarına⁴⁵ nāzil itdi şiddet-i nār Zü'l-Celāl
Ḳalmadı Ḳudreti aṣlā Ḳaldılar kim⁴⁶ bī-mecāl
Ḳaḡ Te'ālā eyledi ol⁴⁷ küffāra dünyāyı dār

Yā İllāhī nuşretünle eyledin luṭ(u)f [u] kerem
Kimine virdin ḥūr-ı 'ın-ı cennet bāḡ-ı İrem⁴⁸
Ṭaḡındı nūrdan ḡelengi ḡāziyān⁴⁹-ı muḡterem
Ḳūn-ı surḡ-ıla pūr oldı Ḳūnis öñi lālezār

Niçe ṭop [u] ḡumparalar biraḡup eyledi rāh
Ḳaḡ İllāh'dan⁵⁰ irdi cezā inlediler⁵¹ āh [u] vāh⁵²
Beş buçuḡ sā'atde bozduḡ ey şevketlü şehenşāh⁵³
Cümle tedbīri bozuldı kāfir oldı tār [u] mār

Fedā kılduḡ sebīlu'llāh Ḳaḡ rızāsı cānımız⁵⁴
Feraḡ itsün bi-ḡamdi'llāh⁵⁵ 'Abdülḡamīd Ḳān'ımız
Şemsiyā zeyn nūr itdi cümleyi Ḳaḡ⁵⁶ Raḡmān'ımız
Sem' idüp 'ālem-penāh eylesün ḡoḡ [ḡoḡ]⁵⁷ iftiḡār

41 Şükrü Elçin 169.şiiir s.183

42 199b

43 oldı: olup ŞE

44 Kat kat itdi donanmasın: Donanmasın kat kat itdi ŞE

45 Başlarına: Serlerine ŞE

46 kim: hep ŞE

47 eyledi ol: kıldı dem ŞE

48 Kimine virdin ḥūr-ı 'ın-ı cennet bāḡ-ı İrem: Kimine ḥūr-ı in virdin cennet-i bāḡ-ı İrem ŞE

49 ḡāziyān: tāziyān ŞE

50 Hak İllāhdan: Kırdıḡār'dan ŞE

51 inlediler: eylediler ŞE

52 āh [u] vāh: zār u zār ŞE

53 şevketlü şehenşāh: şehinşāh-ı penāh ŞE

54 Fedā kılduḡ sebīlu'llāh Ḳaḡ rızāsı cānımız: Sene biñ seksen dokuzda fedā kıldık canımız ŞE

55 Feraḡ itsün bi-ḡamdillāh: Şād u hurrem ola dā'im ŞE

56 Ḳaḡ: - ŞE

57 ḡoḡ [ḡoḡ]: hakk-ı ŞE

13. ŞİİR

[15’li hece ölçüsü]

Şemsî-i Cezâyir⁵⁸

Ey Cezâyir ‘âlem içre her se‘âdet sendedür
Rûz [u] şeb ceng [ü] cidâlde haqq-ı nusret sendedür
Fî-sebîlî’lîlâh komışlar cânile başlar saña
Haqq-ı İlâhî’den ‘atâdur kim hidâyet sendedür

Baırda kaç‘ olunmaz dâimâ nâr-ı şerâr
Kılıç elde dîn-i a‘dâya cengleri Rüstevâr
Yedi kıral leyl ü nehâr eylemekde âh u zâr
Taqdîr-i Mevlâ ile küllî mehâbet sendedür

Eylemiş lutf-ı hidâyet saña ol Haqq-ı lâ-mekân
‘Avn-ı imdâda irişür enbiyâlar kün fekân
Yedi iklîm-i cihân içre ismin oldı râyegân
Himmeti ol şehensâh cümle kerâmet sendedür

Emr-i Haqq düşmâna dâim kesilmez sende gâzâ
Kan akar ol baır berde ‘adûlar eyler qara
Haşr olunca yâr-ı muhayyibdür ‘azze Haqq Celle ‘alâ
Kudreti taqdîr-i ezel ‘Anter şecâ‘at sendedür

Ser-nigün olmağdadur tîğından serkeş a‘dâ
Nuşreti imdâdın senüñ her nefes Bâri Hudâ
Haşre dek meddâhuñ olur medhine bu Şemsiyâ
Küllî hayrın miftâhına delâlet sendedür

14. ŞİİR ⁵⁹

[15'li hece ölçüsü]

Şemsi-i Cezāyir⁶⁰

Biz Cezāyir kullarıyuz bize bu devlet yeter
Kārimuz her dem gāzādur luḡ-ı Hāḡ raḡmet yeter
Dīn-i 'adāya her rūz ŧeb eylerüz⁶¹ dürlü cefā⁶²
Bi-ḡamdillāḡ ol Hūdā'dan bize bu nuḡret yeter

Eyledi⁶³ manşūr muḡaffer Hāḡḡ⁶⁴-ı ḡanī Raḡmān'ımız
Farz idüp dāim gāzāyı virdi Hāḡ fermānımız
Hāḡ deyüp ceng-i a'dādan derm idüp⁶⁵ dāmānımız
Çok ŧükürler Bī-zevāl'den⁶⁶ bize bu 'izzet yeter

Biz Muḡammed ümmetiyüz işimiz her-bār gāzā
Dāimā ḡasbetenli'llāḡ serimiz kılduḡ fedā⁶⁷
Ḥammā⁶⁸ 'ı dūnyā degülüz kim cihād eyler kefā
Dü-cihānda bi-ḡamdi'llāḡ bize bu ni'met yeter

Hāḡ ilāhī ḡudretiyle raḡmetin kıldı 'aḡā
Ol Yezīd-i tersālara eyledük ḡahr [u] cezā
Ḥānde kılsaḡ biz teveccüh hep berāber evliyā
Yār Yuḡyi'müz⁶⁹ ulu Mevlā bize bu himmet yeter

Yā ilāhī emrin ile eylerüz dāim gāzā
Raḡmetüñle isterüz 'afv yā Hūdā yevmü'l-gāzā⁷⁰
Şemsiyā eyler ŧefā'at ol⁷¹ resül-i Kibriyā
Mālikü'l-mülk Raḡmān'dan bize bu se'adet yeter

59 Şükrü Elçin 176.şiiir s.190

60 200a

61 eylerüz: eyler ŞE

62 cefā: cezā ŞE

63 eyledi: idüp ŞE

64 Hāḡḡ: ol ŞE

65 derm idüp: dermeyüp ŞE

66 Bī-zevāl'den: Kirdigār'dan ŞE

67 fedā : edā ŞE

68 Ḥammā : Tamā' ŞE

69 Yār Yuḡyi'müz: Yarıcımız ŞE

70 yevmü'l-gāzā: yevm-i fezā ŞE

71 ol: Hāḡ ŞE

15. ŞİİR

[15'li hece ölçüsü]

Şemsî-i Cezâyir⁷²

Ey Cezâyir cihād ile külli lezzet sendedür
Niçeler almış murādın 'izz ü devlet sendedür
Baş açık yalın ayak düşmene kılıç şalar
Bekleşür hüre-i cennet nūr-ı rahmet sendedür

Feth olur ol der-i deryā 'azîm olur evvel bahār
Kulların şîr-i heybeddür 'adūdan olur āşikār
Emān virmez dîn-i a'dāya kılıçdan eyler güzār
'İnāyet-i Hākk-ı Yezdān'la dest-i kudret sendedür

Şemşîr tîğında düşmen her nefes eyler figān
Gözlerinden döker dāim cümle a'dā sürh kan
Rüz şeb yār-ı Mecî d'dür Hāyy-ı Kayyūm-ı bî-mekān
Hāq 'atā kılmış ezel velî himmet sendedür

Her seher a'dā-yı dîne sendedür ekber gazā
Rehberindür her cihādda ol 'Aliyyü'l- Murteżā
Hāsbetenli'llāh idersin lā-yü'ad serler feda
Bu bir sırr-ı İlāhîdür niçe hikmet sendedür

Cihād ile 'ulüvv-i şānsın 'avn ider Bārî Hūdā
Berķ urur üstinde dāim çün seher nūr ziyā
Hāşre dek eyler du'ā her nefesde Şemsiyā
Kutb-ı himmet hem se'adet dürlü 'izzet sendedür

72 200a

16. ŞİİR

[15'li hece ölçüsü]

Şemsi-i Cezāyir⁷³

Ey Cezāyir haşr olunca her dem cihād sendedür
Sebīlu'llāh tīg şalar a'dāya üstād sendedür
Ceng-i Cedu'llāh için kurulur şubh u mesā
Cem' olur hüre-i cennet cümle neşāt sendedür

Yıldırımındandır elinde çünkü tīg-i āteşin
Dāru'l-cihādsın cihānda Hāḡ saña oldı mu'ın
Dāimā sende kaç' olmaz himmet-i şāh-ı kām̄bīn
'Aşḡına dīn-i İslām'uñ niçe Ferhād sendedür

Evlıyā 'İ sā sendedür rüz u şeb eyler nazar
Tā şubha dek Hāḡ deyüp etrāfını durmaz gezer
Dīn-i düşmen heybetinden ditreyüp eyler hāzer
Şıdḡ ile ol şādıḡlara külli murād sendedür

Dest açup dergāh-ı Hāḡḡ'a eyler du'ā müslimīn
Luḡf ihsān eylemişdür saña Rabbu'l-'ālemīn
Hāḡ seni kılmış ābād inḡıraz-ı yevmü'd-dīn
Girdigār Ulu Mevlā'dan her dem imdād sendedür

Du'ācıdur saña dāim ehl-i arz ehl-i semā
Şefī'dür rüz-ı maḡşerde Hāḡ ḡabīb-i Muşḡafā
Şemsiyā külli evḡātde şıdḡ ile eyler du'ā
Niçe yıllar ḡasret ile āh u feryād sendedür

KAYNAKÇA

ELÇİN, Şükrü, (1988), *Akdeniz'de ve Cezâyir'de Türk Halk Şairleri*, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

ELÇİN, Şükrü, (1997), “*Şemsî Hayatı ve Şiirleri*”, Halk Edebiyatı Araştırmaları I, Ankara: Akçağ Yayınları,139-145.

ERDOĞRU, M. Akif, (2007), “*Beş Cezayir Türk Şiiri*”, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 13: 83-89.

GAİD, Mouloud, (1996), *Türkler İdaresinde Cezayir*, (Çev. Faik Melek), Ankara: Genelkurmay Basım Evi.

GEDİK, Ahmet (2014), “*1175 İspanyolların Cezâyir Saldırısı Hakkında Risale (Hoca Mustafa Şemsî)*”, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1,39: 25-52,

GÜRKAN, Emrah Safa, (2020), *Sultanın Korsanları*, İstanbul: Kronik Kitap.

KAVAS, Ahmet, (2006), “*Afrika'da Türkler'in Hakimiyeti ve Kurdukları Devletler*” Osmanlı-Afrika İlişkileri, İstanbul: Tasam Yayınları, 27-54.

KOLOĞLU, Orhan (1986a). “*Garp Ocaklarında Anadolu Delikanlıları: Aldığıma Pişman Odum İki Avrat Arasında*”, Tarih ve Toplum, 33: 35-40.

KOLOĞLU, Orhan (1986b). “*Garp Ocaklarında Anadolu Delikanlıları: Kahvehaneyi Esas Alan Bir Yaşam Türünün Oluşması*”, Tarih ve Toplum, 35: 44-47.

KUZUCU, Serhat, (2015), “*XVIII. Yüzyılda Uluslararası Bir Sorun Olarak Garp Ocakları'nın Akdeniz'deki Korsanlık Faaliyetleri*”, Akademik Bakış, 9,12: 165-180.

OĞUZ, M. Öcal, (2001), *Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam*, Ankara: Akçağ Yayınları.

ONAY, Ahmet Talat, (1996), *Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*, (Haz. Cemal Kurnaz), Ankara: Akçağ Yayınları.

RENGİBEYAZ, Ahmet, (2012), *Tibru'l-Mesbûk fî Beyân-ı Cihâd-ı Gâziyân-ı Cezâir ve'l-Mülûk Adlı Yazma Eserin Türkçeye Aktarımı ve Değerlendirilmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmeddin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

ŞAHAN GÜNEY, Fatma, (2018), “*Cezayir Arapçasına Osmanlıcadan Geçen Türkçe Kelimeler ve Osmanlı Dönemi Cezayiri'nde Günlük Hayat*”, Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi /The Journal of Turk & Islam World Social Studies, 5,17: 1-26.

Şemsî Mustafa, *Bibliothèque Nationale de France*, Departement des Manuscrits, Supplement Turc,1053/3.

TÜTÜNCÜ, Mehmet, (2013), *Cezayir'de Osmanlı İzleri (1516-1830)*, İstanbul: Çamlıca Basım Yayın.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, (1988), *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, (2011), *Osmanlı Tarihi IV. Cilt*, 1.Bölüm, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

YEŞİLİ, Yılmaz (2013;) *Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri Doğum Evlenme Ölüm Gelenekleri*, Grafiker Yay., Ankara.

ZEYREK, Yunus, (1997), “*Halk Şiirinde Divan/Divanı*”, Bilig, 6: 248-255.

Extended Abstract

It is a reality that Turks have come out of Central Asia and dominated many geographies around the world. One of these geographical regions is North Africa. IX. and in Egypt in the Xth centuries, the Tolunites (868-905) and the Ihsidites (935-969) appeared as Turkish dynasties. Later, under Ayyubi (1171-1250), the Mamluk (1250-1517), the Ottoman period (1517-1867), the Ottoman Egyptian Hideout (1867-1914), Turkish influence continued in Egypt. Especially in the Ottoman era, the area of Turkish domination spanned almost all of North Africa (Tunisia, Tripoli, Jazeera) except Egypt. Ottoman control in Tunisia, Tripoli and Algeria in North Africa began in the 16th century and began in the 19th century. It must have taken up to a century. These areas have been stateside and referred to as the Garb Quarries.

Within the Garp Quarries, Algeria is the first region under Turkish rule. 16. In the early years of the century, Turkish sailors near Algeria helped the people of the region to counter the growing Spanish threat. The Turks who agreed with the Prophet Ahmed Ibn were given the city of Cicel to settle. The Turkish influence in Algeria, which began in 1516 with Oruç Reis, became a definite dominion in the era of Barbaros Hayrettin in 1525 as a result of various struggles.

Beginning with Baba Oruç and Hızır Hayrettin Pasha, Turkish Judiciary in Algeria is divided into four phases: The Gentlemen's Period (1518-1587), Three-Year Pashas Period (1587-1659), The Ages Era (1659-1671), The Era of Uncles (1671-1830)

Turks who came to Algeria as administrators, newcomers, levents, civil servants, sufi and merchants, or their wives spoke Turkish among themselves, used Turkish in official correspondence, and eventually gave Turkish words to Arabic, the dominant language in the region.

The Turks who came to Algeria also moved Turkish literature to where they were. Poets of newcomers and sailors appeared, writing poems that reflected the spirit of gas. He had found the opportunity to perform Turkish literature in groups including Yeniçeri and sailors as well as state officials and sufi. In particular, the coffee shop culture that moved to Maghreb was among the major places where Turkish poetry was sung. Bibliotheque Nationale de France, departement des Manuscrits, Supplement Turc at 1053 The written manuscript contains Turkish poems by Şemsî-i Cezayir.

Evaluation of Life, Works and Poems of Şemsî Mustafa

In the 18th century Shemsi Mustafa Hodja, a writer and poet who lived in Algeria during the century, was first mentioned by Şükrü Elçin. Thanksgiving published ten poems by Elçin Shemsi Mustafa and focused on his life, poems and works.

The apostle Mustafa Hodja was probably born during the reign of Mahmoud I (1703-1730) or Mahmoud I (1730-1754) and was alive during the reign of Abdülhamid I (1774-1789). He also asserts that he has a religious or administrative duty in Algeria.

As for Ahmed Gedik; Shemsi states that Mustafa Hodja is the chairman of the Ashipyard. After the Ottoman navy suffered a heavy defeat against the Russians in the Fountain, the author is informed that Molla Mustafa Shemsi was assigned as one of the instructors of the “hendese room” founded by Baron De Tott, who was brought in from France for shipbuilding techniques.

In 1797, Küçük Hüsük Pasha’s shipyard engineer house was listed as III. In his offer to Selim, Shemsi Mustafa is introduced as a shipbuilding instructor and captain at the shipyard. Gedik believes that Shemsi Mustafa was alive in 1813. Shemsi Mustafa has two small scientific works, “Risale About the Attack of Algeria by 1775 Spaniards” “A Turkish Risâle About Barud Rights and a Barud Rights Cedveli.”

Shemsi Mustafa is a poet and writer. He has many qualities, including shipbuilding master, shipyard instructor and captain, indicating that he is a qualified figure in the conditions of the era. Four of Şemsi Mustafa’s sixteen poems were published by Şükrü Elçin. Thanksgiving Elçin presented ten poems of the poet to the world of science. With the new poems to be published, Şemsi Mustafa’s number of poems will be increased to twenty-two.

In all of the poems of Shemsi Mustafa, it was used as a unit of four. Poem number 7 is one of the four quadrants; It consists of five quadrants. Şemsi Mustafa’s rhyme weave aaxa bbba ccca... When evaluating the rhyming poems (numbered 1, 2, 3, 7, 9, 10, 11, 12,13, 14, 15, 16) in the form of a murabba divan, these poems could not be read on the scale of the bee. As it stands, the notion that the poems were written with a 15-inch pattern of the syllable is overwhelming.

Mustafa’s poems used syllables. All but two of the poet’s poems are redemptive. Six poems used additional redif, five poems used word redif, two poems used additional word redif, and one poem used word group redif. Eight poems are full rhymes, seven poems are rich rhymes and one poem is half a rhyme.

All of Şemsi Mustafa’s poems are hamasi. In the 18th century, the struggle between Algerian levents in Algeria and the Mediterranean and European states, especially the Spanish, was voiced by the poet. Shipping terms such as navy, armada, lombardo are used in poetry and verses that describe the attacks on Algeria from the sea in all its vigour. Emphasizing his sincere devotion to the Prophet Muhammad Mustafa in his poems, Şemsi has both a believer and a mujahideen identity. In the 18th century, the struggle between Algerian levents in Algeria and the Mediterranean and European states, especially the Spanish, was voiced by the poet. In the Islamic cultural world, heroic figures such as Aliyyu’l-Murtaza, Anter and Rustem are encountered in poems depicting the genealogy of Algerian levents. The Spanish name stands out as the greatest enemy the poems have ever shown.

The events in the poems were reflected in poems from history and names during the reign of Abdulhamid I (1774-1789) and in the time of his uncle Mehmed bin Osman (1766-1791). In short, Şemsi Mustafa’s poems are of great value as a witness of a region where the spirit of war was vividly lived from the 16th century to the first quarter of the 19th century. It is a good indication of the rich structure of Ottoman cultural geography.

Conclusion

Shemsi Mustafa is a writer and Turkish folk poet who was born in the 18th century and died in the early 19th century. He is a master and captain of shipbuilding in the Navy. He has the identity of a historian and engineer. He used syllable measurements in his poems, which totaled twenty-two, along with those published.

Given the rhyming weave, it is not that total of sixteen poems published in this article were written in murabba divan and running patterns. These Hamasi-qualified poems are a reflection of the struggle between Spaniards and Turkish levants in the Algerian region of the Garp Quarries. The poems express the psychology of the conflicts in the Mediterranean in the 18th century in earnest and plain language.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.

Çatışma Beyanı

Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile arasında mali çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Destek ve Teşekkür

Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Ethics Committee Permission

Ethics committee permission is not required for this study. No research has been conducted on any living creature (human and animal). The article belongs to the field of literature.

Deconfliction Statement

The author of the article declares that there is no conflict of financial interest between him and any institution, organization, person related to this study.

Support and Thanks

Support was not received from any institution or organization in the study.